

Kukunorista monia tyyllisiä yhtymäkohtia 1940–1950-lukujen taitteen ja 1950-luvun kirjallisuuden modernistisina pidettyihin piirteisiin. Tällaisia modernistista tyyliä edustavia yhtymäkohtia ovat esimerkiksi monikerroksisuus, nopeat näkökulmanvaihdot, vapaa assosiaatio, kielen kaksihahmotteisuus ja lauserakenteiden avoimuus.

Katajamäen teos on kiehtova sukellus Viidan arvaamattomaan ja leikkisään teokseen. Kuten Katajamäki itse kirjoittaa: ”*Kukunorin* yleiset rakentumisperiaatteet ja säännönmukaisuudet luovat runoelmaan pelisääntöihin verrattavan säännöstön, jonka pohjalta teosta on helpompi ymmärtää ja seurata – siitähän huolimatta, että se voi johtaa lopputuloksiin, jotka loukkaavat talonpoikaisjärjen oletuksia ja normaaleita keskustelun muodostumisen lainalaisuuksia” (s. 349). Jos siis Viidan *Kukunoriin* tarttuminen tuntuu järkevyyteen tottuneesta lukijasta pelottavalta, kannattaa matkaoppaaksi valita Katajamäen tutkimus, joka osoittaa vakuuttavasti lukijalleen useita tulkinnallisia polkuja ja tienviittoja ensilukemalta järjettömään teokseen.

Kirjoittaja

Maria Laakso, FT, Tampereen yliopisto
(maria.s.laakso@uta.fi)

LENA GOTTELIER

Runojen elämäkerta

Katja Seutu: Tyhjä pöytä on tilattu. Mirkka Rekolan runouden äärellä. Helsinki: WSOY, 2016. 287 s.

Sodanjälkeistä modernismia on käsitelty laajasti niin aikalaiskeskusteluissa kuin myöhemmässä tutkimuksessa. Tästä huolimatta modernistien keskeisimpiin runoilijoihin kuuluneen Mirkka Rekolan (1931–2014) tuotannosta valmistui viime vuonna vasta toinen laaja tutkimus, Katja Seudun *Tyhjä pöytä on tilattu. Mirkka Rekolan runouden äärellä* (2016). Tätä edelsi Liisa Enwaldin väitöskirja *Kaiken liikkeessä lepo. Monihahmotteisuus Mirkka Rekolan runoudessa* (1997).

Siinä missä Enwald pysyy pitkälti kielen rajoissa, Seudun ote on runoilijakohtaisempi. Seudun tutkimuksesta muodostuu eräänlainen runojen elämäkerta: runoissa ilmaistu on elämässä koettua, ja kielellisen ilmaisun ja maailmankatsomuksen välillä on suora yhteys. Rekolan elämää reunustaneet vaikeudet, vastoinkäymiset ja murheet sekä yritykset

käsitellä niitä synnyttivät omanlaisensa poetiikan; maailman kokemisen ja katsomisen tavan.

Seudun tutkimus ottaa uuden asenteen kohti modernistiseen rounouteen liitettyä yksityistä lukutapaa. Rekolan runoutta on luonnehdittu vaikeasti lähestyttäväksi, joten kirjailijan muistiinpanoihin ja kulttuurihistorialliseen kontekstiin nojaavan tulkinnan voi katsoa kädenojennukseksi lukijalle, joka ponnistelee ja haluaa löytää tapoja ymmärtää. Eri asia on tietysti lukija, joka mieluummin kokeilee, koettelee ja haluaa olla avoin erilaisille runon tavoille vaikuttaa.

Seudun lähtökohta on tarkastella Rekolan runoutta yksittäistä teosta suurempana kokonaisuutena. Runot käyvät dialogia paitsi oman teoksensa sisällä myös Rekolan muun tuotannon kanssa sekä syventävät, täydentävät ja varioivat toistensa aiheita ja teemoja. Ajatus kokonaisuudesta tuntuu relevantilta. Kuten Seutukin (s. 10) toteaa: ”Runous oli Mirkka Rekolalle kaikki kaikessa, koko maailma, *maailmankaikkeus*.”

Seutu oli Rekolan läheinen ja pitkäaikainen ystävä, ja hän kirjoitti tutkimustaan osin samanaikaisesti kun selvitteli Rekolan kuolinpesää. Tämän johdosta hänellä on käytössään muun aineiston lisäksi kolme Rekolan 1960-luvun alussa kirjoittamaa muistikirjaa, jotka toimivat osin runoanalyysien tulkintapohjina. Tutkimuksen keskiössä ovat 1960- ja 70-lukujen teokset, joissa kehkeytyvälle ”ydinpoetiikalle” on leimallista tyhjyyden kokemus ja kysymys siitä, miten ilmaista kielellistä ilmaisua pakenevia kokemuksia.

Rekola jäi pitkään vaille laajempaa huomiota, minkä Seutu jäljittelee tutkimuksessaan 1960- ja 70-lukujen yleiseen ilmapiiriin, joka vaati runoudelta yhteiskunnallista osallistumista. Sitä ei nähty Rekolan modernistisissa ja moniulotteisissa runoissa, joissa yhteiskunnallisten kysymysten sijaan käsiteltiin metafysisiä kysymyksiä. Osin julkisenakin, kuten Turun runoseminaarissa 1962, ilmennyt arvostelu vaikutti syvästi Rekolan omakuvaan kirjailijana hänen elämänsä loppuun asti (s. 62).

Toisaalta Rekola kuului marginaaliin myös homoseksuaalisuutensa vuoksi. Suhtautuminen ei ollut sen sallivampaa kirjallisissa piireissä kuin se oli yleisesti ottaen ajan suomalaisessa yhteiskunnassa. Näin vielä pitkälti vuoden 1971 jälkeen, jolloin homoseksuaalisuutta kriminalisoiva laki purettiin. Henkilökohtaisella tasolla vaikenemisen vaatimus vaikutti Rekolaan ja muokkasi hänestä sulkeutuneemman, jopa vainoharhaisen. (S. 185–186.) Näistä lähtökohdista ja tyhjyyden kokemuksen näkökulmasta Seutu suunnistaa läpi Rekolan kirjallisen tuotannon.

Tutkimus lähtee liikkeelle Rekolan kolmannesta kokoelmasta *Syksy muuttaa linnut* (1961), joka liittyy runoilijan henkiseen käännekohtaan. Teoksessa nousee esiin reagoivan olemisen ja kokemisen tapa, jota ilmentää kokoelman nimikkoruno: ”Mitään liikuttamatta / haluan nähdä / niin kuin tämä syksy / muuttaa linnut.” Kuten Seutu toteaa, runon puhujan tapaa nähdä ”voi luonnehtia avoimeksi ja vapautuneeksi siitä syystä, että sitä verrataan lintujen muuttoon vuodenajan vaihtumisen vaikutuksesta, siis siihen reagoiden” (s. 39). Seutu käyttää käsitettä *subjektiposition heikkeneminen* määritellään tyhjyyden kokemuksen ilmenemistä Rekolan runoissa. Tyhjyydessä on kysymys egokeskeisen kokemisen heikkenemisestä, minän ja maailman välisen dualistisen suhteen muutoksesta Rekola

on myös puhunut ”kysymyksessä elämisestä”, millä hän viittaa maltillisuuteen, epävarmuuden sietämiseen sen sijaan että yrittäisi etsiä ja vangita lopullisia vastauksia.

Subjektiposition heikkeneminen konkretisoituu Seudun tulkinnoissa Rekolan järjestyksessä seuraavassa teoksessa *Ilo ja epäsymmetria* (1965). Sisä- ja ulkopuolen monitasoinen suhde on läsnä runoesimerkissä: ”Hänellä on ikoni seinässä / kun hän kulkee sisään ja ulos / sitä ei juuri huomaa / silmät vain siirtyvät kuvasta kuvaan”. Seutu kirjoittaa: ”Sisään ja ulos kulkeminen on ymmärrettävä runon kokijan sisä- ja ulkomaailman välisen rajan murtavaksi liikkeeksi. Samalla on kyse empiirisen, näkyvän, ja transendentin, näkymättömän ja järjellä selittämättömän, yhdistymisestä.” (S. 68.)

Rajojen murtuminen tulee esiin myös toisessa Seudun tutkimuksen keskeisistä käsitteistä *ei-kronologisessa aikapaikassa*, jossa kronologinen aikakäsitys kumoutuu ja aika saa tilallisen ulottuvuuden. Ei-kronologisen aikapaikan ajatuksen kehittäminen ja variointi on hyvä esimerkki yksittäisen teoksen ylittävistä piirteistä Rekolan tuotannossa. *Muistikirjan* (1969) runoissa ja aforismeissa muisti ja muistaminen alkavat saada arkikielenkäytöstä ja -ajattelusta poikkeavia merkityksiä. Oleellista on kokemus kaikkien aikojen yhtäaikaisuudesta, ajasta jota ei ole pakotettu erillisiksi ajoiksi ja paikoiksi. ”Muistikirjassa on aforismeja, jotka esittävät, miten kronologiseen aikaan ja paikkaan sidottu ihminen voi saada tuntuman ei-kronologisesta aikapaikasta ja ymmärtää ajan ihmismielen konstruktioksi. Keskeistä on, että maailmassa oleminen koetaan eri näkökulmasta kuin ennen.” (S. 86.)

Ei-kronologisen aikapaikan tutkiskelu johdattelee niin Seudun teoksessa kuin Rekolan tuotannossa kohti *kaukaisen rakkauden ideaa* ja 1970-luvun historiallista kontekstia. Kaukaisen rakkauden idea liittyy Rekolan tuotannossa elämään homoseksuaalina aikana, jolloin se oli pakko salata. Yksi Seudun tutkimuksen ansio onkin siinä, että se paljastaa tutkimuksen katvekohtia. Tällaisena voi nähdä vaikkapa sen, että queer-tutkimus on suhteellisen harvinaista runoudentutkimuksen yhteydessä. Kenties samasta syystä, josta kulttuurintutkimus on väistellyt runoutta: sen tutkimuksessa ei ole nähty olevan samanlaisia emansipatorisen vaikuttamisen mahdollisuuksia kuin esimerkiksi populaarikulttuurilla. Runoudentutkimuksesta on kuitenkin moneksi. Seudun tutkimus tuo esimerkiksi esiin sen, miten Rekolan runoutta moitittiin 1960- ja 70 -lukujen vaihteessa yhteiskunnallisen osallistumisen puutteesta, mutta samaan aikaan yhteiskunta pakotti runoilijan puhumaan eufemismein homoseksuaalisesta rakkaudesta.

Seutu tarkastelee rakkautta Rekolan 1970-luvun tuotannossa lähtökohtanaan ajatus kaukaisen rakkauden ideasta ”universaalina ilmiönä, joka kiinnittää huomion rakkauteen henkisenä, luopumisen kautta kulkevana matkantekona”. (s. 156). Rekolan rakkauskäsitys poikkeaa Seudun mukaan romanttisen rakkauden käsitteestä, jolla on tunteikkuauteen viittaava konnotaatio. Rekolan runoudessa on ennemminkin kyse ”henkisestä siirtymästä tiedostamisen ja ymmärryksen tasolta toiselle, siis uskonnolliseen kokemukseen vertautuvasta matkasta, jonka joku henkilö voi toisessa käynnistää” (s. 178). Myös tämän ajattelun yllä leijuu

ymmärrys egon ja omistamisen vaatimuksen heikkenemisestä, molemmat melko vieraita tämän päivän ajattelulle.

Katja Seudun teos on lukukokemuksena monitahoinen, oivalluksia antava, hämmentäväkin. Seutu kirjoittaa mielenkiintoisesti, kieli soljuu ja tulkinnat ovat usein nautinnollista luettavaa. Samantapaisia tuntemuksia jäi mieleen jo hänen väitöskirjatutkimuksestaan *Olla elävän sanat. Roolirunon laji* Maila Pykkösen teoksessa Arvo.Vanhaäiti puhuu runonsa (2009). WSOY:n kustantama *Tyhjä pöytä on tilattu* lienee tarkoitettu tavoittamaan myös lukijakuntaa, joka ei tavallisesti panosta kirjallisuudentutkimukseen. Ajatus on siinä mielessä kiehtova ja tärkeä, että itse runous on lajina marginaalissa jo kirjallisuudentutkimuksessa. Elämme myös aikaa, joka korostaa ego-keskeisyyttä, kiirettä ja keskittymiskyvyn puutetta. Rekolan runojen äärelle asettuminen on, kuten Seutu moneen otteeseen näyttää todeksi, oiva tapa hidastaa hetkeksi.

Kirjoittaja

Lena Gottelier, FM, väitöskirjatutkija, Turun yliopisto
(lena.gottelier[at]utu.fi)

ANNA HOLLSTEN

Lennokasta tutkimusta suomalaisista linturunoista

Karoliina Lummaa: Kui trititii! Finnish Avian Poetics. Suomalaisen tiedeakatemian toimituksia. Humaniora 371. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 2017. 264 s.

Teoksessaan *Kui trititii! Finnish Avian Poetics* Karoliina Lummaa tutkii suomalaista linturunoutta ekokritiikin ja posthumanismin kehityksessä. Tutkimus on jatkoa Lummaan vuonna 2010 ilmestyneelle väitöskirjalle *Poliittinen siivekäs*, jonka aiheena oli lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun ympäristörunoudessa. Väitöskirjansa lopussa Lummaa esitti koko joukon kysymyksiä jatkotutkimusta varten ja on uudessa teoksessaan tarttunut näihin. Käsiteltävät runot ovat osin samoja kuin väitöskirjassa, mutta aiheiston aikahaarukka on laajempi niin, että mukaan on mahtunut myös muun muassa nykyrunoutta. Kun väitöskirjan keskiössä oli linturunojen poliittisuus, uusi teos rajoittuu tiukemmin runouden ”lintumaisuuksiin”.

Tutkimuksen pääkäsitettä, *avian poetics*, on vaikea suomentaa. Lummaa on eri yhteyksissä puhunut runouden ”lintumaisuuksista”, jo-